

ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКА В УКРАЇНІ ТА ФІНЛЯНДІЇ ТРАВЕНЬ 1917 – ТРАВЕНЬ 1918: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

БОНДАРЕНКО Дмитро Яковлевич,
*к.і.н., старший науковий співробітник
Одеського історико-краєзнавчого музею*

Процес державотворення розпочинається саме зі створення армії, як основи захисту суверенітету. В нашому випадку нові держави Україна і Фінляндія, що виникли в результаті розпаду Російської імперії, з самого початку свого існування зіткнулися з проблемою захисту свого суверенітету від більшовицької навали, «тріумфальної ходи радянської влади», або, власно кажучи, від гібридної агресії з боку радянської Росії [1, с. 123-135]. Саме тому, вибір для порівняльного аналізу прикладів України та Фінляндії не є випадковим, тим більше, що вони продемонстрували протилежні результати. Україна в порівнянні з Фінляндією мала більш сприятливі умови для формування війська як за часом, так і за людським потенціалом. Так, українізація війська розпочалася ще до проголошення незалежності, тривала майже з квітня-травня 1917 року; формально українізовані частини на початок більшовицької агресії нараховували загалом до 500 тис., але реально на території України вони склали близько 82 тис. на фронті та 27 тис. в тилу [13, с. 40-41, 70], з яких надійних було лише декілька тисяч, після евакуації Києва в лютому 1918 року українське військо взагалі налічувало від 300 до 1500, з яких найбільш боєздатними були тільки Січові стрільці [10, л. 301; 14, с. 325]. Натомість, Фінляндія розпочала створювати власну армію (так звану «білу гвардію» або «щюцкор») лише після проголошення незалежності. Так, наприклад, парламент доручив уряду створити армію 12 січня 1918 року [19, р. 48], а вже 27 січня розпочалася війна з більшовиками. Проте, вже в лютому військо налічувало 32 тис. [9, с. 86, 94], а в травні 1918 року (фактично наприкінці війни) – 70 тис. [2, с. 33; 19, р. 49]. Слід додати, що оскільки Фінляндія мала широку автономію в складі Російської імперії, то на фінів загальна військова повинність не поширювалась, тобто фінам треба було створювати власне військо з нуля [9, с. 87, 102], натомість українці мали значний бойовий досвід у лавах російської армії під час Першої Світової війни.

Таким чином, виникає питання: чому Україна, яка мала більш сприятливі умови для створення війська на відміну від Фінляндії не змогла самостійно відстояти свій суверенітет? Слід звернути увагу на те, що незважаючи на широке коло джерел (в тому числі військових спогадів, наприклад, К.-Г.-Е. фон Маннергейма [9], П. Скрипчинського [10], П. Скоропадського [11], інш.), досить численну сучасну вітчизняну історіографію (В. Верига [3], В. Голубко [5], М. Ковальчук [8], В. Павлов [7], О. Тимошук [12], Я. Тинченко [13; 14]), до сих пір не було проведено порівняльного аналізу як Визвольних війн в Фінляндії та в Україні, так і самого порівняльного аналізу процесу формування війська.

Початок формування національного війська в обох випадках: як в Україні, так і в Фінляндії відбувався за добровільним принципом, але шляхи та результати були різними. Крім того, Фінляндія вже з 18 лютого 1918 року переходить на призивний принцип комплектування армії [9, с. 102], Україні провести призив так і не вдалося до кінця 1918 року.

В Україні ще в травні 1917 року в результаті Всеукраїнського Військового з'їзду було створено Генеральний Військовий Комітет в Києві та почали формуватися комітети та військові ради по різних частинах, що проводили українізацію війська «знизу». Крім

того, соціалісти Центральної Ради відстоювали ідею заміни постійного війська «народною міліцією», вони не довіряли досвідченим офіцерам та генералам колишньої царської армії, зневажливо ставились до «офіцерні», натомість стимулювали створення самочинних різноманітних загонів з власними отаманами, бойова цінність яких дорівнювала нулю [6, с. 35; 7, с. 289-290, 299-300; 8, с. 78, 86-91; 10, л. 31, 125, 127, 210, 223; 14, с. 6-11, 44-63]. Власне кажучи, розбудова війська за міліційним принципом призвела до порушення управління та організації, фактично, до анархії та отаманщини. Наприклад, загони чисельності 10-20 осіб, проголошували себе полками [10, л. 270, 287]. На чолі Центральної Ради, за визнанням члена Генерального Військового комітету поручика П. Скрипчинського, були «фантазери і демагоги», гасло яких було: «геть мілітаризм, хай живе народна міліція!» [10, л. 31]. Діяльність солдатських комітетів та Всеукраїнських Військових З'їздів вела до підриву морального і бойового духу, більшовизації, дезертирства [10, л. 125, 127, 223]. Зрештою було оголошено виборний початок, при якому Ради ставали фактичними господарями армії [10, л. 210]. Військовий міністр УНР М. Порш вживав заходів, що були спрямовані на подальше розкладання армії: розформування і демобілізація найбільш боєздатних частин; 25 грудня 1917 року було видано наказ про скасування військової організації, військової дисципліни, військових звань, погонів та інших знаків розрізнення, навіть військової форми, введення виборності командного складу, отаманщини. Навіть в дні наступу більшовиків на Київ М. Порш оголосив про демобілізацію [10, л. 279-280].

В Фінляндії, навпаки, генерал-лейтенантом К.-Г. фон Маннергеймом діяльність усіляких військових комітетів була згорнута, натомість створено Ставку та військо будувалось за принципом єдиноначальності, був узятий курс на створення саме регулярної армії, на основі загальної військової повинності (закон від 18 лютого 1918 року [9, с. 102]), з високою дисципліною, офіцерськими і унтер-офіцерськими званнями, знаками відмінності та розрізнення, зокрема погонами. Армію створювали фахівці, що мали бойовий досвід і багаторічну довоєнну службу в лавах, як російської (зокрема, генерал-майор П. фон Геріх), так і шведської армій [9, с. 87]. Основу фінського офіцерського корпусу становили як російські офіцери (за даними С.В. Волкова їх було 2-2,5 тис. [4, с. 301]), так і шведські офіцери-добровольці (всього 84, з яких 34 кадрових, в тому числі 5 в Ставці [9, с. 98]), а унтер-офіцерські кадри склалися не тільки з колишніх унтер-офіцерів російської армії, але також і з фінських єгерів 27-го Прусського єгерського батальйону, які пройшли навчання в Німеччині [4, с. 301; 9, с. 103-104].

За даними П. Скрипчинського, в Києві перебувало близько 40 тис. офіцерів, які прибули з фронту після початку переговорів в Бресті-Литовському [10, л. 227]. Як можна помітити, число цілком достатнє, щоб дати відсіч силам червоних, але в Києві не було свого Маннергейма, здатного організувати цю масу, незалежно від її політичної орієнтації, на боротьбу з більшовиками.

Під час антибільшовицького наступу Німеччини та Австро-Угорщини (лютий-травень 1918 року) Україна все ще замість сформованої масової армії мала малочисельні частини та з'єднання. Серед найбільш боєздатних, крім куреня Січових Стрільців, слід назвати «Синю дивізію», сформовану з військовополонених українців в таборах Німеччини, у складі 6 тис. осіб [14, с. 216] і Запорізьку бригаду генерал-майора А. Натієва, в складі 3 тис. осіб [12, с. 83, 205-206, 210; 14, с. 187-188, 207].

Якщо в Фінляндії участь німецьких військ не мала рішучого значення у війні проти більшовиків, то німецький контингент мав вельми обмежений характер, складав близько 11 тис. [2, с. 55; 9, с. 121-122; 17, р. 203; 18, р. 119; 21, р. 221-222;], що дорівнювало приб-

лизно 15 % від фінської армії (70 тис.), то в Україні ситуація була прямо протилежна: союзні війська Німеччини та Австро-Угорщини (сумарно понад 300 тис.) [12, с. 70] вп'ятеро перевищували всі українські воєнізовані формування (близько 60 тис.) на тлі загальної відсутності регулярної армії (тільки штаби і плани формування 8 корпусів) [14, с. 200-201].

Таким чином, якщо в Україні військо виявилось нездатним в 1918 році без допомоги союзників захистити власну державу від більшовицької навали, то в Фінляндії, навпаки, незважаючи на брак військового досвіду та часу на формування, новостворена армія виявилася досить боєздатною і спроможною не тільки звільнити країну від більшовиків, але й перенести бойові дії на територію противника. Одна з головних причин такого стану було те, що фінське військо створювалось професійними військовими на принципах єдиноначальності та дисципліни. В той самий час українське військо формувалося шляхом українізації частин російської армії, які, незважаючи на військовий досвід Першої Світової війни, виявилися небоєздатними, тому що були розкладені не тільки більшовицькою пропагандою, але власними соціалістами та військовими комітетами та радами. В такому війську патріотизм було замінено на різні партійні ідеології.

Список використаних джерел:

1. Брехуненко В. «Братня» навала. Війни Росії проти України XII-XXI ст. / В. Брехуненко, В. Ковальчук, М. Ковальчук, В. Корнієнко – Київ, 2016. – С. 122-138.
2. Валь Э. фон Война белых и красных в Финляндии в 1918 г. – Таллинн, 1936. – 94 с.
3. Верига В. Визвольні змагання в Україні, 1914-1923. – У 2-х ч. – Т. 1. – Львів, 1998. – 524 с.
4. Волков С.В. Трагедия русского офицерства. – М.: Центрполиграф, 2001. – 508 с.
5. Голубко В. Армія Української Народної Республіки 1917-1918. Утворення та боротьба за державу. – Львів: Кальварія, 1997. – 275 с.
6. Зайцов А.А. 1918: очерки истории русской гражданской войны. – М.: Кучково поле, 2006. – 368 с.
7. Історія Українського Війська / Керівник проекту К. Галушко, під загальною редакцією В. Павлова. – Харків: КСД, 2016. – С. 288-307.
8. Ковальчук М. Битва двох революцій: Перша війна Української Народної Республіки з Радянською Росією. 1917-1918 рр. – Т. 1. – Київ: ВД Стилос, 2015. – 608 с.
9. Маннергейм К.-Г. Мемуары. – М.: Вагриус, 1999. – 510 с.
10. Начало движения и первичных национальных соединений среди военных украинцев 1917-1918 гг. // Государственный архив Российской Федерации. - Ф. Р-5881. - Оп. 1. - Д. 583 & 584. – Л. 1-325.
11. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. – Київ; Філадельфія, 1995. – 493 с.
12. Тимошук О. Охоронний апарат Української Держави (квітень - грудень 1918 р.). - Харків: Видавництво Університету внутрішніх справ, 2000. - 462 с.
13. Тинченко Я. Перша українсько-більшовицька війна (грудень 1917 - березень 1918 рр.). – Львів, 1996. – 371 с.
14. Тинченко Я. Українські Збройні Сили березень 1917 р. - листопад 1918 р. (організація, чисельність, бойові дії). - Київ: Темпора, 2009. – 480 с.
15. Федюк В.П. Белые: антибольшевистское движение на Юге России. 1917-1918 гг. - М.: АИРО-XX, 1996. – 156 с.
16. Abbot P., Pinak E. Ukrainian Armies, 1914-1955. – Oxford: Osprey Publishing, 2004. – 48 p.

17. Clements J. Mannerheim: President, Soldier, Spy. – London, 2009. – P. 191-206.
18. Jussila O., Hentila S., Nevakivi J. From Grand Duchy to a Modern State. A Political History of Finland Since 1809. – London: Hurst and Co., 1995. – P. 101-124.
19. Kirby D. Finland in the Twentieth Century. – London: Hurst and Co., 1979. – P. 48-51.
20. Upton A. The Finnish Revolution, 1917-1918. - Minneapolis: University of Minnesota Press, 1980. – 608 p.
21. Wourinen J. A History of Finland. – New York; London: Columbia University Press, 1965. – P. 215-224.

ВІЙСЬКОВИЙ ЧИННИК У РОЗБУДОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЗА УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

ВАСИЛИНЧУК **Артем Вікторович**,
*студент історичного факультету
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка*

На початок 1917 року у складі Російської імператорської армії перебувало 9 620 тисяч вояків, які воювали на п'яти фронтах: Північному, Західному, Південно-Західному, Румунському і Кавказькому [1, с. 5].

Українці склали понад 3 мільйони з них, тобто більше ніж третину всього війська. Українці, на відміну від багатьох інших національностей (народів Прибалтики та Кавказу), не мали права на утворення власних національних частин, тому були розпорочені на всіх чотирьох фронтах, але все ж найбільшу частку вони становили на Південно-Західному фронті (Особлива, 7-ма, 8-ма і 11-та армії), який проходив на території сучасної України по лінії Луцьк-Броди-Івано-Франківськ. З 2 300 тисяч вояків на цьому фронті українцями були 1 200 тисяч, тобто більше за 50 %. Понад 30 % від загальної кількості солдатів українці становили і на Румунському фронті (4-та, 6-та і 9-та армії). Таким чином, можна стверджувати, що українці були найбільшою національною групою в армії після росіян [2].

Революційні події в Петрограді і падіння царизму призвели до різких змін в армії, вона ставала політизованою і революційною та прагнула швидкого закінчення війни. З ініціативи Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів в кожній військовій частині з'явилися солдатські комітети, які мали широкі повноваження і фактично брали на себе командування частинами замість офіцерів, посади яких віднині стали виборними. Поступово армія перетворювалася на неконтрольовану і революційну силу, на яку активно поширювали свій вплив різноманітні політичні сили, в тому числі й українські.

3 березня 1917 р. в Києві, з ініціативи Товариства Українських Поступовців (ТУП) і Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП), було утворено Центральну Раду – громадський представницький керівний орган, головою якої став історик М. Грушевський. До складу Центральної Ради мали увійти представники різних станів і верств населення (в тому числі й військові), які населяли етнічну територію України. Своїм завданням Центральна Рада вважала боротьбу за широку автономію України, й